

УДК 338.43:63

DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.193.102-108>**Кирилов Ю.Є.**

доктор економічних наук

Херсонський державний аграрно-економічний університет

Kurylov Yurii

Dr. of Econ. Sc.

Kherson State Agrarian and Economic University

<https://orcid.org/0000-0001-5061-2644>**Грановська В.Г.**

доктор економічних наук

Херсонський державний аграрно-економічний університет

Hranovska Viktoriia

Dr. of Econ. Sc.

Kherson State Agrarian and Economic University

<https://orcid.org/0000-0003-0348-9692>**Кононенко Л.В.**

кандидат економічних наук

Херсонський державний аграрно-економічний університет

Kononenko Lesia

PhD in Economics

Kherson State Agrarian and Economic University

<https://orcid.org/0000-0001-5698-5003>

АГРОКОНСАЛТИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СТАЛОГО СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ

У статті досліджено сучасний стан реалізації сталого сільського розвитку в Україні. Зазначено, що сільський розвиток є важливим завданням, яке спрямоване на забезпечення продовольчої безпеки, підвищення конкурентоспроможності сільського господарства, стимулювання економічного зростання та соціального розвитку сільських територій у системі євроінтеграційних пріоритетів. Доведено, що особливості функціонування агропромислового сектору, процеси цифровізації та наслідки повномасштабних військових дій обумовлюють потребу у висококваліфікованих та різнопрофільних фахівцях. Зазначено, що лівова частка сільськогосподарських підприємств України є малими, а отже, незважаючи на свою багатofункціональність, а відповідно і потребу у багатoproфільних фахівцях, не мають можливості вводити їх до свого штату. Обґрунтовано доцільність співпраці сільськогосподарських підприємств з агроконсалтинговими структурами.

Ключові слова: дорадництво, конкурентоспроможність, цифрові технології, агропідприємства, ревіталізація

AGRICULTURAL CONSULTING AS A TOOL TO ENSURE THE IMPLEMENTATION OF SUSTAINABLE RURAL DEVELOPMENT

The article analyzes the current state of implementation of sustainable rural development in Ukraine. Ensuring sustainable rural development today is a priority for all of humanity, which is due to the desire of countries to ensure the realization of the Sustainable Development Goals. It is noted that rural development is an important task aimed at ensuring food security, increasing the competitiveness of agriculture, stimulating economic growth and social development of rural areas in the system of European integration priorities. It is proved that the peculiarities of the functioning of the agro-industrial sector, the processes of digitalization and the consequences of full-scale military operations necessitate the need for highly qualified and multidisciplinary specialists. It is substantiated that the need of small agricultural enterprises for high-quality staffing will only increase in the future, due to the need to revitalize the de-occupied territories of Ukraine and the further rapid development of digital technologies. It is noted that the lion's share of agricultural enterprises in Ukraine is small. These agricultural enterprises are focused on the domestic market, and they ensure the country's food security and sustainable rural development. However, these agricultural enterprises

face significant problems with logistics and human resources, high production costs, lack of markets, etc. In addition, most of them are geographically remote from the centers of civilization. All this, as well as the need to eliminate the negative consequences of full-scale military operations in rural areas, further revitalization of the de-occupied territories, and the introduction of digital technologies, make it expedient for small agricultural enterprises to use agro-consulting as a tool for ensuring the implementation of sustainable rural development. It is noted that agricultural consulting in Ukraine is mainly represented by agricultural advisory services. Prospect for further research is the problem of using consulting to optimize the development of rural tourism in Ukraine.

Keywords: consulting, competitiveness, digital technologies, agricultural enterprises, revitalization

JEL classification: Q 16, O 13

Постановка проблеми. Забезпечення сталого сільського розвитку сьогодні є пріоритетним напрямом для всього людства, що обумовлено прагненням країн до забезпечення реалізації Цілей сталого розвитку. Для України сільський розвиток є важливим завданням, що спрямоване на «підвищення конкурентоспроможності сільського господарства, забезпечення продовольчої безпеки, стимулювання економічного зростання та соціального розвитку сільських територій у системі євроінтеграційних пріоритетів» [13]. У контексті євроінтеграції системні реформи в аграрному секторі України є стратегічним орієнтиром. Основні питання, що пов'язані із сільським розвитком регулюються положеннями Угоди про асоціацію України з ЄС, а саме розділом V «Економічне та галузеве співробітництво» (гл. 17, ст. 403-406) [14].

Метою сільського розвитку відповідно до положень Проекту розпорядження КМУ від 25.11.2020 року «Про схвалення Концепції сільського розвитку до 2030 року» є комплексне запровадження заходів щодо забезпечення всебічного розвитку сільських територій [10]. Реалізація положень цього документу дозволить змістити цільову спрямованість державної аграрної політики на забезпечення сталого сільського розвитку [4]. Реалізація зазначених завдань потребує залучення висококваліфікованих та різноспрямованих фахівців, що найбільш оптимально за умови співпраці із агроконсалтинговими структурами. Це обумовлює доцільність використання агроконсалтингу як інструменту забезпечення реалізації сталого сільського розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці агроконсалтингу присвячено багато праць як закордонних так і вітчизняних вчених. Так, Brenya Robert та Jing Zhu у своїх дослідженнях довели взаємозв'язок між наданням агроконсалтингових послуг та продовольчою безпекою країни [18]. Adamu Abdul-Jaleel, Michael Maribgore Nangena and Benjamin Tetteh Anang у своїх працях обґрунтували, що агроконсалтингові послуги мають вирішальне значення для підвищення продуктивності ферм і добробуту домогосподарств. Дослідження цих науковців було спрямоване на вивчення взаємозв'язку між доступом до розповсюдження знань і добробутом фермерських домогосподарств у суданській савані в Гані [16]. Djuraeva Mukhaуu et al. довели можливість підвищення продуктивності сільського господарства шляхом надання агроконсалтингових послуг [19]. Результати досліджень Mgomezulu Wisdom Richard et al. свідчать, що активізація консалтингової діяльності, у тому числі поширення знань, застосування польових демонстрацій,

додаткових відвідувань, тренінгів і радіопрограм, дозволить посилити вплив на фермерів щодо впровадження сталих методів ведення сільського господарства [21].

Кудінова І. П. у своїх працях досліджувала питання щодо подолання проблем, які мають місце у діяльності дорадництва, виокремлювала пріоритетність функціонування дорадчих служб як носіїв, насамперед, соціальної місії щодо забезпечення розвитку сільських територій [6]. **Дубровіна І.** і **Оболонник Д.** спрямували свої праці на визначення місця та ролі інформаційно-комунікаційних технологій у освітній діяльності педагога-дорадника [2]. **Масін В. М.** і **Хрищева О. Г.** у своїх дослідженнях визначили основні перешкоди щодо розвитку сільськогосподарських дорадчих послуг в Україні і окреслили напрями їх модернізації [7]. **Мушенко В. В.**, на підставі аналізу міжнародних та вітчизняних нормативно-правових актів законодавства, дослідив наявні засади адміністративно-правового регулювання організації та здійснення сільськогосподарської дорадчої діяльності в Україні. Цим науковцем розроблені авторські пропозиції щодо удосконалення окремих норм законодавства про сільськогосподарську дорадчу діяльність, які максимально адаптовані до міжнародних вимог та спрямовані на сприяння подальшому розвитку аграрного сектора [8]. **Коваль Н. В.** присвятив свої дослідження з'ясуванню сутності, проблем та перспектив розвитку сільськогосподарського дорадництва в Україні [3]. У дослідженнях **Бакун Ю.** і **Сідашова С.** проаналізовано зарубіжний досвід щодо сільськогосподарського консультування фермерських господарств і на його основі запропонована організаційна модель агроконсультаційного супроводу для українських реалій [1]. Проте, на сьогодні все ще потребують подальшого дослідження питання агроконсалтингу як інструменту забезпечення реалізації сталого сільського розвитку.

Мета статті. За мету при написанні статті поставлено дослідження особливостей агроконсалтингу як інструменту забезпечення реалізації цілей сталого (збалансованого) сільського розвитку та розробка пропозицій щодо його оптимізації.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні характеризується новими глобальними викликами. Так, зростання чисельності населення у світі загострює питання нестачі продовольства, що обумовлює необхідність підвищення продуктивності сільського господарства. Проте, у процесі свого функціонування, сільське господарство повинно забезпечити реалізацію Цілей сталого розвитку, а саме стале збільшення

сільськогосподарського виробництва, покращення глобального ланцюга постачання, зменшення втрат продовольства та відходів, а також доступ до продуктів харчування для всіх, хто страждає від голоду та

недоїдання [22].

Протягом тридцяти останніх років більше ніж третина населення України мешкала на сільських територіях (рис.1).

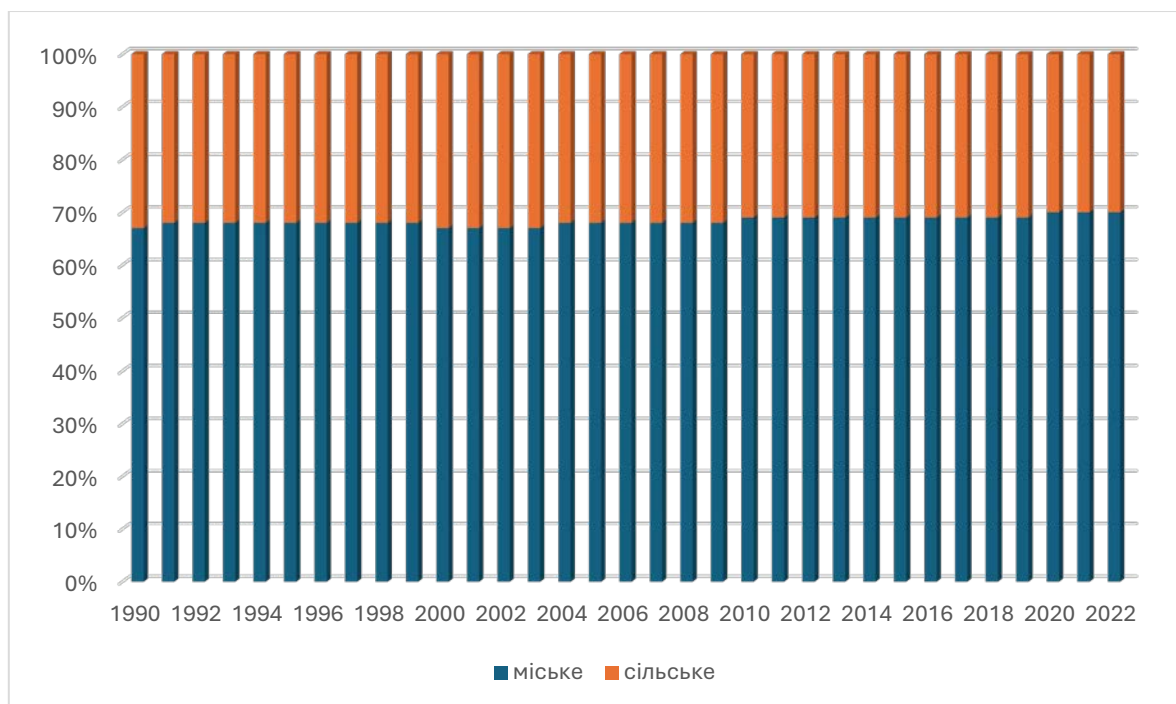

Рис.1. Динаміка структури населення України за 1990 – 2022 рр.

Джерело: [11].

У перспективі таке співвідношення скоріш за все збережеться. Це підкреслює важливість вирішення екологічної, економічної та соціальної проблем на сільських територіях.

Сільське господарство є «важливим і соціально значущим сектором світової економіки, який забезпечує суспільний добробут і продовольчу безпеку» [15]. Тому так важливо забезпечити його сталий розвиток. Ситуація ускладнюється глобальними процесами цифровізації усіх сфер людського життя, у тому числі і сільського господарства. Цифрові трансформації сільськогосподарського сектору створюють можливість для розвитку економіки країни в цілому. Так, майже кожна промислово розвинена країна починала своє економічне зростання з трансформації у сільськогосподарському господарстві [17].

У доповіді Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН акцентується увага на тому, що саме сьогодні розвиток економіки пов'язаний із підвищенням екологічних ризиків, що обумовлює необхідність трансформації продовольчих та сільськогосподарських систем усіх країн і забезпечення їх сталості у довгостроковій перспективі у найближчі 30 років [20]. Це актуально і для України, де сільськогосподарські підприємства здебільшого представлені підприємствами малого бізнесу (таблиця 1). Це обумовлює певну специфіку трансформаційних процесів у вітчизняних продовольчих та сільськогосподарських системах.

Дані таблиці 1 наочно свідчать, що за період з 2020 по 2022 рр. по усіх видах сільського господарства

більшість агропідприємств можна віднести до малих або мікропідприємств. Ці сільськогосподарські підприємства орієнтовані на внутрішній ринок, саме вони забезпечують продовольчу безпеку країни та сталий сільський розвиток.

Але саме малі сільськогосподарські підприємства відчувають суттєві проблеми з матеріально-технічним та кадровим забезпеченням, підвищеною собівартістю продукції, відсутністю ринків збуту тощо. Крім того, більшість з них територіально віддалені від центрів цивілізації.

Слід зазначити, що аграрний сектор є багатофункціональним. Підприємства, які територіально знаходяться у сільській місцевості готують ґрунт для вирощування рослин, збирають врожай, зберігають та транспортують його; вирощують тварин, виробляють молоко, м'ясо, яйця тощо. Крім того, ці підприємства збувають сільськогосподарську продукцію, переробляють її та ще виконують низку супутніх послуг. Також саме на сільських територіях активно розвивається зелений туризм. Отже, вирішення задач, які безпосередньо пов'язані із забезпеченням реалізації сталого (збалансованого) сільського розвитку потребує залучення висококваліфікованих та різноспрямованих фахівців, що обумовлює доцільність співпраці із агроконсалтинговими організаціями.

Агроконсалтинг в Україні здебільшого представлений сільськогосподарськими дорадчими службами, які функціонують відповідно до положень, що прописані у Законі України «Про сільськогосподарську дорадчу

діяльність» [9]. Статтею 4 цього Закону визначено основні завдання сільськогосподарської дорадчої діяльності, а саме:

- підвищити рівень компетентностей юридичних та фізичних осіб, що мешкають і функціонують у сільській місцевості, щодо прибуткового ведення господарства;
- надавати необхідні консультаційні послуги юридичним та фізичним особам, що мешкають і

функціонують у сільській місцевості;

- за необхідністю здійснювати консультування органів місцевого самоврядування та виконавчої ради;
- сприяти поширенню, впровадженню та використанню новітніх технологій, тощо [9].

Цільова спрямованість перелічених основних завдань сільськогосподарської дорадчої діяльності дає підстави розглядати дорадництво як важливу складову системи сталого сільського розвитку.

Таблиця 1

Кількість діючих агропідприємств за видами сільського господарства з розподілом за обсягом реалізованої продукції (товарів, послуг) у 2020-2022 роках

Вид сільського господарства	Роки	Діючі агропідприємства					
		Агропідприємства з обсягом реалізованої продукції (товарів, послуг) до 1 млн. євро		Агропідприємства з обсягом реалізованої продукції (послуг, товари) в межах 1 - 2 млн. євро.		Агропідприємства з обсягом реалізованої продукції (послуг, товари) понад 2 млн. євро.	
		одиниць	%	одиниць	%	Одиниць	%
виращування однорічних і дворічних с/г. культур	2020	49968	93,9	1675	3,2	1493	2,9
	2021	47602	92,1	1957	3,8	2046	3,1
	2022	34756	92,2	1445	3,8	1433	3
виращування багаторічних с.г. культур	2020	2264	98,4	25	1,1	12	0,5
	2021	2175	97,8	26	1,2	24	1
	2022	1712	97,7	21	1,2	19	1,1
відтворення рослин	2020	417	99,3	2	0,5	1	0,2
	2021	402	98,3	4	1,0	3	0,7
	2022	342	98,8	2	0,6	2	0,6
тваринництво	2020	3962	91,4	139	3,2	227	5,4
	2021	3631	90,3	132	3,3	255	6,4
	2022	2761	88,7	136	4,4	209	6,9
змішане сільське господарство	2020	1391	97,6	21	1,5	13	0,9
	2021	1353	97,1	17	1,2	23	1,7
	2022	968	96,6	19	1,9	15	1,5
допоміжна діяльність у с/г. та післяурожайна діяльність	2020	4936	98,4	36	0,7	37	0,9
	2021	4721	98,2	37	0,8	44	1
	2022	4105	98,1	27	0,6	46	1,3

Джерело: [11]. Згруповано авторами на підставі даних Сайту Державної служби статистики України

Велика кількість сільських територій постраждала і продовжує зазнавати суттєвих збитків внаслідок військових дій. Великі площі сільських територій заміновані та тимчасово окуповані. Цілком логічним є припущення, що після деокупації ці території також будуть небезпечними для здійснення господарської діяльності та проживання. Суттєвих пошкоджень зазнала і зазнає інфраструктура країни, споруди зберігання, переробки сільськогосподарської сировини, сільськогосподарська техніка тощо. В умовах повномасштабної військової агресії аграрні підприємства відчувають нестачу працівників через мобілізацію. Особливо критична ситуація для малих сільськогосподарських підприємств. В таких умовах держава, незважаючи на військові дії, запроваджує заходи щодо підтримки

аграрного сектора. Це і надання кредитів (державна програма «Доступні кредити 5–7–9%»); і надання грантів; і дозвіл малим та середнім сільгоспідприємствам використовувати сільгосптехніку без реєстрації на період воєнного стану; і скасування на період війни додаткових процедур сертифікації насінневого матеріалу; і створення онлайн-платформи з метою оптимізації логістичних маршрутів (prodsafety.org) і платформи Мінагрополітики та продовольства України для забезпечення збору інформації в режимі реального часу щодо фактичних потреб сільгоспідприємств у посіві (agrostatus.org). Проте, малим і середнім сільгоспідприємствам для того щоб скористатися цими заходами необхідно, по-перше, бути проінформованими щодо них, а по-друге, виконати певний

алгоритм дій, щоб їх отримати. І хоча здебільшого це нескладні дії, для територіально віддалених невеликих підприємств, їх реалізація потребує консультанта-дорадника, який би надавав і інформаційно-консультативні послуги, і супроводжував процес отримання цих преференцій.

Потреба у висококваліфікованих дорадниках у післявоєнний період буде тільки зростати. Деокуповані території України будуть потребувати ревіталізації, а відповідно і висококваліфікованих та різнопрофільних фахівців. Крім того, не можна не враховувати всеохоплюючі процеси цифровізації. Вже сьогодні, в умовах військових дій, використання сільськогосподарських дронів дозволяє збирати дані про стан земельних ділянок, проводити аналізи ґрунтів. У повоєнний період застосування цифрових технологій створить можливість щодо підвищення ефективності заходів ревіталізації, оптимізації функціонування агропідприємств, забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних сільгоспвиробників, а отже і забезпечить підвищення продовольчої безпеки країни.

Вітчизняні науковці зазначають, що основні ділянки використання цифрових технологій у сільському господарстві наступні:

- дрони (сільськогосподарські дрони дозволяють збирати дані про врожайність, проводять аналіз ґрунтів, знаходять проблемні ділянки на полях, тощо);
- Big Data (забезпечує обробку і аналіз великих масивів даних що уможливує розрахунок оптимального часу посіву і збору врожаю, прогнозування погодних умов тощо);
- Internet of Things (IoT) (дозволяє збирати дані

про стан ґрунту, врожайність, дані про роботу сільськогосподарської техніки, тощо);

- e-commerce (сприяє збільшенню продажів сільськогосподарської продукції);
- Blockchain (забезпечує прозорість ланцюжка поставок) [12].

Використання цифрових технологій у сільському господарстві має безперечні переваги, проте оптимізувати процес їх реалізації на практиці (особливо малими сільськогосподарськими підприємствами) можна шляхом співпраці з агроконсалтинговими структурами.

Висновки. Проблематика забезпечення сталого сільського розвитку є пріоритетним напрямом усіх високорозвинених країн світу. Сталий сільський розвиток безпосередньо пов'язаний із функціонуванням підприємств агропромислового сектору, який є багатофункціональним, а відповідно потребує і залучення різнопрофільних фахівців. Левова частка сільськогосподарських підприємств є малими і одночасно багатофункціональними, а отже відчувають потребу у багатопрофільних фахівцях, проте не мають можливості вводити їх до свого штату. Це обумовлює доцільність їх співпраці з агроконсалтинговими структурами.

Усунення негативних наслідків повномасштабних військових дій на сільських територіях, подальша ревіталізація деокупованих територій, впровадження цифрових технологій потребують використання агроконсалтингу як інструменту забезпечення реалізації сталого сільського розвитку.

Перспективою подальших досліджень є проблематика використання консалтингу для оптимізації розвитку сільського туризму України.

Список використаних джерел:

1. Бакун Ю., Сідашова С. Організаційна модель дорадчого супроводу адаптації суб'єктів господарювання агропромислового виробництва до зміни клімату. Вісник, 2020. 2. 210-220. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_econ_2020_2_40 (дата звернення: 22.09.2024).
2. Дубровіна І., Оболонник Д. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у діяльності педагога-дорадника. Молодь і ринок. 2021. № 7-8. С. 127-131. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2021_7-8_26 (дата звернення: 23.09.2024).
3. Коваль Н. В. Сільськогосподарське дорадництво в Україні: сутність, проблеми та перспективи розвитку. Агросвіт. 2022. № 21. С. 36-43.
4. Концепція розвитку сільських територій. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-%D1%80#Text>. (дата звернення: 25.09.2024).
5. Корінець Р. Сільський розвиток. Посібник для фахівців з аграрного та сільського розвитку територіальних громад. Київ, 2023, ФОП Лопатіна О. О., 157 URL: https://edorada.org/storage/books/SILSKIJ_rozwitok_blok_inter.pdf (дата звернення: 26.09.2024).
6. Кудінова І. Сільськогосподарське дорадництво в Україні як інструмент сприяння розвитку сільських територій. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2016. 247, 173-178. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_econ_2016_247_19 (дата звернення: 27.09.2024).
7. Масін В. М., Хрищева О. Г. Перспективи модернізації системи сільськогосподарського дорадництва як інструменту забезпечення розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні. Правова держава. 2022. № 45. С. 33-40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2022_45_6 (дата звернення: 28.09.2024).
8. Мушенюк В. В. Дорадча діяльність як вид підтримки суб'єктів аграрного сектору економіки України. Право і суспільство. 2020. № 1(2). С. 67-72. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2020_1\(2\)_14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2020_1(2)_14) (дата звернення: 29.09.2024).
9. Pro silskohospodarsku doradchu diialnist: Zakon Ukrainy vid 17.06.2017 № 1807 – IV [On agricultural advisory activities: Law of Ukraine of 17.06.2017 № 1807 – IV] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-15#Text> (дата звернення: 30.09.2024).
10. Про схвалення концепції сільського розвитку до 2030 року: Проєкт розпорядження КМУ від 25.11.2020

року URL: <http://surl.li/kdydpz> (дата звернення: 22.09.2024).

11. Державна служба статистики України: Сайт URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 23.09.2024).
12. Стегней, М. І., Черничко, Т. В., Михайляк, Г., & Медвідь, Л. І. (2023). Агропідприємництво в умовах розвитку цифрової економіки та в контексті забезпечення продовольчої безпеки. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. 8, 1 <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-1-16>
13. Томашук, І. В., Томашук, І. О. Розвиток сільських територій України з урахуванням євроінтеграційного поступу держави. *Управління змінами та інновації*, 2023, (7), 40-49. DOI: <https://doi.org/10.32782/СМІ/2023-7-6>
14. Угода про асоціацію України з ЄС <http://surl.li/cynouу> (дата звернення: 26.09.2024).
15. Швець Н., Шевцова Х., Підоричева І., Прокопенко О. та Маслош О. (2023). Сталій розвиток сільського господарства на основі підходу "розумної спеціалізації": приклади країн Центральної та Східної Європи. *Економіка сільського господарства та ресурсів: Міжнародний науковий електронний журнал*, 9 (1), 260–282. <https://doi.org/10.51599/are.2023.09.01.12>
16. Adamu, Abdul-Jaleel, Michael Maribgore Nangena, and Benjamin Tetteh Anang. "Welfare Effects of Agricultural Extension in the Sudan Savanna of Ghana." *World Development Sustainability* 3 (2023): 100095. <https://doi.org/10.1016/j.wds.2023.100095>
17. McKinsey & Company URL: <http://surl.li/fsjxtr> (дата звернення: 29.09.2024).
18. Brenya, Robert, and Jing Zhu. "Agricultural extension and food security—The case of Uganda." *Global Food Security* 36 (2023): 100678. <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2023.100678>
19. Djuraeva, M., Bobojonov, I., Kuhn, L., & Glauben, T. (2023). The impact of agricultural extension type and form on technical efficiency under transition: An empirical assessment of wheat production in Uzbekistan. *Economic Analysis and Policy*, 77, 203-221. <https://doi.org/10.1016/j.eap.2022.11.008>
20. FAO, 2018. URL: <http://surl.li/remeqs> (дата звернення: 23.11.2023).
21. Mgomozulu, Wisdom Richard, et al. "Modelling farmers' adoption decisions of sustainable agricultural practices under varying agro-ecological conditions: A new perspective." *Innovation and Green Development* 2.1 (2023): 100036. <https://doi.org/10.1016/j.igd.2023.100036>
22. Department of Economic and Social Affairs. Sustainable development, 2019. URL: <http://surl.li/mewuxu> (дата звернення: 25.09.2024)

References:

1. Bakun Yu., Sidashova S. (2020). Orhanizatsiina model doradchoho suprovodu adaptatsii subiektiv hospodariuvannia ahropromysloвого виробництва до зміни клімату. [Organizational model of advisory support for the adaptation of agricultural business entities to climate change]. *Visnyk [Bulletin]*, 2, 210-220. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2020_2_40 (accessed: 22.09.2024).
2. Dubrovina I., Obolonnyk D. (2021). Vykorystannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii u diialnosti pedahoha-doradnyka [The use of information and communication technologies in the activities of a teacher-advisor]. *Molod i rynek [Youth and the market]*, no. 7-8, pp. 127-131. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2021_7-8_26 (accessed: 23.09.2024).
3. Koval N. V. (2022). Silskohospodarske doradnytstvo v Ukraini: sutnist, problemy ta perspektyvy rozvytku [Agricultural advisory services in Ukraine: essence, problems and prospects of development]. *Ahrosvit [Agrosvit]*, no. 21, pp. 36-43
4. Kontseptsiiia rozvytku silskykh terytorii [The concept of rural development]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-%D1%80#Text>. (accessed: 25.09.2024).
5. Korinets R. (2023). Rural development: Posibnyk dlia fakhivtsiv z ahrarynoho ta silskoho rozvytku terytorialnykh hromad. [Rural development. A manual for specialists in agrarian and rural development of territorial communities]. Available at: https://edorada.org/storage/books/SILSKIJ_rozvitok_blok_inter.pdf (accessed: 26.09.2024).
6. Kudinova I. P. (2016). Silskohospodarske doradnytstvo v Ukraini yak instrument spriannia rozvytku silskykh terytorii [Agricultural advisory services in Ukraine as a tool for promoting rural development]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy [Scientific Bulletin of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine]*. 2016. 247, 173-178. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_ekon_2016_247_19 (accessed: 27.09.2024).
7. Masin V. M., Khrishcheva O. H. (2022). Perspektyvy modernizatsii systemy silskohospodarskoho doradnytstva yak instrumentu zabezpechennia rozvytku silskohospodarskoi kooperatsii v Ukraini [Prospects for Modernization of the Agricultural Advisory System as a Tool for Ensuring the Development of Agricultural Cooperation in Ukraine]. *Pravova derzhava [The rule of law]*, 45, pp. 33-40. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2022_45_6
8. Mushenok V. V. (2020). Doradcha diialnist yak vyd pidtrymky subiektiv ahrarynoho sektoru ekonomiky Ukrainy [Advisory activity as a type of support for the subjects of the agrarian sector of the Ukrainian economy]. *Pravo i suspilstvo [Law and society]*, no. 1(2), pp. 67-72. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2020_1\(2\)_14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2020_1(2)_14) (accessed: 29.09.2024).
9. Pro silskohospodarsku doradchu diialnist: Zakon Ukrainy vid 17.06.2017 № 1807-IV (zi zminamy) [On

agricultural advisory activities: Law of Ukraine No. 1807-IV of June 17, 2017 (as amended). Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1807-15> (accessed: 30.09.2024).

10. Pro skhvalennia Kontseptsii silskoho rozvytku do 2030 roku. Proekt rozporiadzhennia KMU vid 25.11.2020 [On approval of the concept of rural development until 2030: Draft Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 25.11.2020]. Available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=a707d9ff-0c4b-4b8b-8d84-3f9a994ee729&title=ProektRozporiadzhenniaKabinetuMinistrivUkraini-proSkhvalenniaKontseptsiiSilskogoRozvitkuDo2030-Roku-> (accessed: 22.09.2024).

11. Derzhavna sluzhba statyky Ukrainy: Sait [State Statistics Service of Ukraine: Website]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed: 23.09.2024).

12. Stehnei, M. I., Chernychko, T. V., Mykhailiak, H., & Medvid, L. I. (2023). Ahropidpriemnytstvo v umovakh rozvytku tsyfrovoi ekonomiky ta v konteksti zabezpechennia prodovolchoi bezpeky [Agro-entrepreneurship in the context of the development of the digital economy and in the context of food security]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky* [Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology]. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-1-16>

13. Tomashuk, I. V., Tomashuk, I. O. Rozvytok silskykh terytorii Ukrainy z urakhuvanniam yevrointehratsiinoho postupu derzhavy [Development of rural areas of Ukraine in view of the European integration progress of the state.]. *Upravlinnia zminamy ta innovatsii* [Management and Innovation], 2023, (7), 40-49. <https://doi.org/10.32782/CMI/2023-7-6>

14. Uhoda pro asotsiatsiiu Ukrainy z YeS [Ukraine-EU Association Agreement] Available at: <http://surl.li/cynouy> (accessed: 26.09.2024).

15. Shvets N., Shevtsova Kh., Pidorycheva I., Prokopenko O. ta Maslosh O. (2023). Stalyi rozvytok silskoho hospodarstva na osnovi pidkhodu "rozumnoi spetsializatsii": pryklady krain Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy [Sustainable development of agriculture based on the approach of "smart specialization": examples of Central and Eastern European countries]. *Ekonomika silskoho hospodarstva ta resursiv: Mizhnarodnyi naukovyi elektronnyi zhurnal* [Economics of agriculture and resources: International scientific electronic journal], 9 (1), 260–282. <https://doi.org/10.51599/are.2023.09.01.12>

16. Adamu, Abdul-Jaleel, Michael Maribgore Nangena, and Benjamin Tetteh Anang. "Welfare Effects of Agricultural Extension in the Sudan Savanna of Ghana." *World Development Sustainability* 3 (2023): 100095. <https://doi.org/10.1016/j.wds.2023.100095>

17. McKinsey & Company Available at: <http://surl.li/fsjxtr> (accessed: 29.09.2024).

18. Brenya, Robert, and Jing Zhu. "Agricultural extension and food security—The case of Uganda." *Global Food Security* 36 (2023): 100678. <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2023.100678>

19. Djuraeva, M., Bobojonov, I., Kuhn, L., & Glauben, T. (2023). The impact of agricultural extension type and form on technical efficiency under transition: An empirical assessment of wheat production in Uzbekistan. *Economic Analysis and Policy*, 77, 203-221. <https://doi.org/10.1016/j.eap.2022.11.008>

20. FAO, 2018. Available at: <http://surl.li/remeqs> (accessed: 23.09.2024).

21. Mgonezulu, Wisdom Richard, et al. "Modelling farmers' adoption decisions of sustainable agricultural practices under varying agro-ecological conditions: A new perspective." *Innovation and Green Development* 2.1 (2023): 100036. <https://doi.org/10.1016/j.igd.2023.100036>

22. Department of Economic and Social Affairs. *Sustainable development* (2019). Available at: <http://surl.li/mewuxu> (accessed: 25.09.2024).